

YOZGAT HALKEVİ (1932-1951)

Cumhuriyetin çağdaş vatandaşını yetiştirmek için 1932 yılında kurulan ilk Halkevlerinden birisidir.

İbrahim ERDAL^{1*}

Anahtar kelimeler: Yozgat, Halkevi, Cumhuriyet

Meşrutiyet'in ilanı ile Avrupa'da hızla yükselen ulus devlet modelinin etkisi Osmanlı Devleti'nde Türk Ocakları ile kendisini göstermiş Türk Ocağı, Türk kimliğinin inşasında en önemli katkı sağlayan sivil toplum örgütü olmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan sosyal, laik bir hukuk devletinin inşası sürecinde ilkelerin ve cumhuriyetin kazanımlarının halka anlatılmasında ise en önemli kuruluş Halkevleri olmuştur. Türk Ocaklarının kapatılarak yerine kurulan bu yapı, her ne kadar siyaseten bağımsız olduğunu ifade etmişse de dönemin tek parti iktidarında CHP'nin yan kuruluşu olmuştur. CHP ile olan organik bağına rağmen faaliyetleri gönüllülük esasına dayalı yürütülmüştür.

Kuruluş ve Başkanları

Cumhuriyetin vatandaş yetiştirme kurumu olarak faaliyetlerini yürüten Halkevleri yurt genelinde 19 Şubat 1932 tarihinde açılmış bunlar arasında hazırlıklarını tamamlayamadığı için bulunmayan Yozgat Halkevi 24 Haziran 1932 tarihinde Vali Bekir Sami Baran ve Belediye Başkanı Yusuf Karslıoğlu olmak üzere halkın ve mülki erkânın da katılımıyla açılmıştır. Yozgat Halkevi, açılış şartlarından en önemlisi olan büyük bir salona, kütüphaneye, çalışma odasına ve bahçeye sahip olup Yozgat Halkevinin sinema binasının hemen yanındaki bir binada bulunması büyük salon şartının idareten de olsa yerine getirilmesini sağlamıştır. Yozgat halkevinin açılmasından sonra 1939 yılında ilçelerden Boğazlıyan, Çandır, Akdağmadeni, Sorgun ve Çayırşeyhi'nde 1944 yılında Yerköy'de 1945 yılında Çekerek'te halkevleri açılmıştır. Aynı yıl Boğazlıyan Halkevinin açılma şartlarını sağladığı Sorgun ve Maden Halkevlerinin parti binalarında, diğerlerinin de belediye binalarında faaliyet göstermesine karar verilmiştir.

Yozgat Halkevi'nin başkanları milletvekili seçilmeleri veya parti içinde başka görevlere atanmaları sebebiyle iki yıl gibi kısa aralıklarla görev yapmış bu sebeple halkevinde sıklıkla başkan değişikliği yaşanmıştır. Başkanların önemli bir kısmının öğretmen olduğu daha sonra hukukçu, gazeteci, sağlıkçı, tüccar, bürokrat başkanların görev yaptığı görülmüştür. Yozgat Halkevinin ilk başkanı Hüsnü Cengiz olup Yozgat'ta Avukat olarak çalışmış ve halkevinin kuruluş sürecinde görev almıştır. Yozgat Halkevinin ikinci başkanı olan Refet Aksoy, 1895 yılında Yozgat'ta doğmuş, 1912 yılında Üsküp Sultanisi ve 1918 yılında da Darü'l Funun Edebiyat Fakültesinden mezun olmuş İlbaylık Basımevi Direktörlüğü ve Yozgat Gazetesi baş yazarlığı yapmıştır. Yozgat Halkevinin üçüncü başkanı olan Mahmut Alpak ise 1896 yılında Yozgat'ta doğmuş, traktör ve benzeri tarım aletleri satışı yapan ve un fabrikası sahibi olan bir tüccardır. Yozgat Halkevinin dördüncü başkanı 1802 Yozgat'ta doğumlu Fazlı

^{1*} Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü YOZGAT, ibrahim.erdal@yobu.edu.tr, ORCID:0000-0002-1037-4343, Türkiye Cumhuriyeti Tarihçi

Bilecen'dir. 1916 İstanbul Yüksek Muallim Mektebi Tıbbiye Şubesi mezunu olan Bilecen, tıbbiye öğretmenliği yapmış, Yozgat'ta Hareket-i Fikriye adında bir mecmua yayınlamıştır. Yozgat Halkevinin beşinci başkanı olan İhsan Ünver de 1914 Ilgaz doğumlu olup Gazi Yüksek Terbiye Enstitüsü Pedagoji Şubesinden 1939 yılında mezun olmuş, Boğazlıyan bölgesine İlköğretim Müfettişi olarak çalışmıştır. 1944-1948 yılları arasında Yozgat Halkevi başkanlığı Vekâleten yürütülmüştür. 1948 yılında CHP İl İdare Kurulu üyesi olan ve Çapanoğlu ailesinden Muammer Çapanoğlu açık oylamayla halkevi başkanlığına seçilmiş 1950 yılına kadar görevi sürdürmüştür. Yozgat Halkevi'nin 1950 itibariyle faaliyetlerini eğitim işlerine yoğunlaştırdığı görülmüş son iki Başkan Nazım Kafaoğlu ve Salih Demirel olmuştur.

1932 yılında açılan ilk halkevlerinden olan Yozgat Halkevi şubelerinin neredeyse tamamının açılmış olduğu şube temsilcilerinin de hemen hemen hepsinin öğretmenlerden oluştuğu çok az sayıda esnaf bulunduğu görülmektedir. Şube temsilcisi olanların diğer meslekleri tüccar, hemşire, çiftçi, işyar, inspektör ve avukat olmuştur.

Halkevinin Şube Faaliyetleri

1932 yılında kurulan ilk halkevlerinden olmasından dolayı Yozgat Halkevi açılma şartı olan sayıdan daha çok şubeyi açabilmiş ve aktif faaliyet göstermiştir. 1935 yılına ait olan faaliyet çizelgesinde Halkevinin Dil, Tarih Edebiyat, Ar, Gösteri, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kitapsaray ve Yayın, Köycülük ile Müze ve Sergi şubeleri açılmıştır. 1934 yılında Yozgat Halkevine halkın katılımının yoğunluğu vali tarafından memnuniyetle karşılanmış Vali Baran verdiği beyanatta:

“Halkevlerinin garezsiz ve menfaatsiz bir irfan ve medeniyet yuvası olarak ifa ettiği hayırlı hizmetler milletten umumi bir teveccüh ile teşvik edilmekte ve mükâfatlandırılmaktadır. Milletin arzusu hatta bitaraf ve yabancı mütehassısların tetkiki halkevi faaliyetlerinin genişletilmesini istemektedir. Geniş yürekle bütün milletin ve her sınıf halkın yükselmesine çalışan halkevlerine mümkün olan kolaylıkları ve teşvikleri yapmayı vazifemizden sayıyoruz.”

sözleriyle halkevinin adı gibi halkın evi olduğuna vurgu yapmıştır. Halkevinin faaliyetlerine valilik ve belediye destek vermiş ihtiyaç duyulan maddi ve diğer edevat konusunda yardımlarda bulunulmuştur.

Dil Edebiyat ve Tarih Şubesi, bölgenin kültürel değerlerini kayıt altına almak ve cumhuriyetin kazanımlarını konferanslarla en ücra yerlere kadar gidip anlatmak bağlamında önemli faaliyetler göstermiştir. Bu bağlamda şube faaliyetleriyle Türk Dili Tetkik Cemiyetine birçok derlenen eser gönderilmiş, 800 kelimenin sentaksı yapılmış ve dil kurumuna gönderilmiştir. Ayrıca “Öz Türkçe Soyadları” konulu bir eser yayınlamıştır. Halkevi milli mücadelede eşiya tarafından Hacıköy nahiyesi civarında şehit edilen kahramanları anmak ve isimlerini yaşatmak amacıyla Hacıköy nahiyesinde abide yaptırılmıştır.

Yozgat Halkevinin bölgenin kültürünün kayıt altına alınmasında en büyük etkisi Bozok Mecmuası ile Notlar dergisi olmuştur. Yozgat'ın hikayeleri, manileri ve diğer kültürel unsurları halkevinin şubelerinde görev alan özellikle öğretmenlerin de etkisiyle derlenmiş bu derlemeler mecmuada yayınlanmıştır. Mecmua Yozgat'a dair bir kültür envanteri oluşturduğu gibi milli bayramlar, kutlamalar ve önemli günlere ait yayınlarıyla cumhuriyetin kazanımlarının bölgedeki etkisinin değerlendirilmesi bağlamında da önemli verilere sahip olmuştur. Notlar dergisi ise ağırlıklı olarak cumhuriyetin temelini oluşturan ilkeler ve bu ilkelerin halk tarafından nasıl algılandığı, kavramların açıklanması ve kazanımların halka anlatılması amacını gütmüştür.

Yozgat Halkevi tarafından basımı yapılan eserler “Yayla Kızı”, “Öz Türkçe Soyadları”, “Köylülerimizle Baş başa” adlı eserlerdir. Yozgat Halkevinin ilk yayını Nefeslioğlu Nizami tarafından yazılmış olan “Yayla Kızı” adlı şiir kitabıdır. “Öz Türkçe Soyadları” adlı eser ise 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen Soyadı Kanunu üzerine halkevlerinin bütün şubelerinin ortak bir çalışmasıdır. 30 sayfadan oluşan eser bu yasa çerçevesinde Yozgat Halkevi tarafından lise öğretmenlerinden Ruhi Turfan ve Celal Bayar tarafından derlenmiş olan soy isimlerden oluşmaktadır. Refet Aksoy'un “Köylülerimizle Baş başa” adlı eser ise Cumhuriyetin kalkınmasında en önemli gücü oluşturan köylülerin aydınlanması, dünyadan haberdar olması ve inkılapların anlatılması amacıyla yayınlanmıştır. Ayrıca halkevi bölgede tanınan şairlerden Fennînin şiirlerini derlemiş ve bu derlemeyi bastırması, bunun yanı sıra Fennînin şiirlerinin halkevinin Dil Edebiyat Şubesi tarafından gazetede ayrılan köşede yayınlandığı da tespit edilmiş ve Ülkü Mecmuasına da buna dair bilgi gönderilmiştir.

Yozgat Halkevi tarafından kurulan halkın katılımını ve kollektif davranma alışkanlığı amacıyla kurulan spor kulüpleri de önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Halkevinin Spor Şubesi özellikle cirit başta olmak üzere güreş gibi milli sporlarımızı desteklemiş bunun için kulüpler kurmuştur. Ayrıca Atlı Spor Kulübü kurarak milli sporumuzun yok olmasını engellemeye çalışmış, Cirit müsabakalarını baharın gelmesiyle yeniden başlatmış, Halkevi atlı spor kulübüne kayıtlı olan oyuncular cirit alanında oynamışlardır. Bunun yanı sıra Üç Ok ve Gürbüzler Gücü adında iki spor kulübü kurularak gençlerin yeteneklerine göre farklı alanlarda etkinliklere katılması sağlanmıştır. Halkevinin spor şubesinin diğer faaliyeti olan modern sporlar grubuna kayak, bilardo, bisiklet ve motosiklet turları girmektedir. Özellikle kayak sporunun gelişmesi için kayak kulübü kurmuş, yetenekli gençlerin ve sporcuların kayak elbiseleri halkevi tarafından karşılanmış, kısa süre sonra yurt genelindeki yarışmalarda ödül alabilen yetenekler keşfedilmiştir. Yozgat Halkevi Spor şubesi de Yozgat'ta “Orta Anadolu Kayak Spor Birinciliği” düzenlemiştir. 1945 yılında halkevi tarafından 200 kayakçı yetiştirilmiştir. Ayrıca halkevi salonunda bilardo öğretilmiş, genel merkezden karşılanan motosiklet ve bisiklet ile de geziler düzenlenmiştir. 1946 çok partili hayata geçiş süreci ile halkevlerine olan ilginin azalması, 1950 seçimlerinden sonra halkevlerinin hukuki durumu tartışmalara sebep olmuş her ne kadar faaliyet ve üyelikleri gönüllülük esasına dayanmış ise de CHP ile olan organik bağının sorgulanması üzerine 8 Ağustos 1951 yılında

halkevleri kapatılmıştır. Bu karar sonucunda Yozgat Halkevi de faaliyetlerinin ve halk ilgisinin azalması ile kapanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri ve Gazeteler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA: Fon Kodu/Yer numarası-sayfa

BCA: 490.01/962.725.2-1

BCA: 490.01/ 950.681.1-49

Yozgat Gazetesi, 23 İkinci Kanun 1934; 11 Temmuz 1934; 25 Temmuz 1934

2. Kitaplar ve Makaleler

ERDAL, İ. (2013), *Halkevlerinin Kuruluşu, Yapısı ve Yozgat Halkevi (1932-1951)*, Ankara, Siyasal Yayınevi.

(https://www.siyasalkitap.com/search?p=Products&q_field_active=0&ctg_id=&q=yozgat+halkevi&search=&q_field=)

ERDAL, İ. (2014), Türk Tarih Tezi Açısından Halkevlerinin Türk Dili Ve Kültürü Üzerine Faaliyetleri; Yozgat Halkevi Örneği, *Folklor/Edebiyat*, 20 (78), 51-59. ss.51-58
(<https://izlik.org/JA87DR68HF>)

TUFAN, R.- BAYAR, C. (1935) *Öz Türkçe Soy Adları*, Yozgat, Yozgat Halkevi Yayını: 2.